

Historyczno-dogmatyczna analiza norm zawartych w art. 446 i art. 448 k.c. jako rudymet eksplikacji współczesnej drogi dochodzenia roszczeń za szkody niemajątkowe osób bliskich poszkodowanego

DOI: 1053024/6.3.43.2021

KAROL TOKARZ*

STRESZCZENIE

Przedmiotem niniejszego artykułu jest wskazanie na normatywne źródła, które umożliwiają osobom bliskim poszkodowanego deliktem zadośćuczynienie za krzywdę wynikającą z naruszenia ich dóbr osobistych. Nawiązanie do dotychczas powstałych opracowań, odnoszących się do przedmiotowej kompensacji (lecz w sytuacji śmierci osoby bliskiej), pomoże odszukać analogię i wskazać, w przyszłości, możliwe drogi wyjaśnienia podejmowanego problemu. Analiza, rys historyczny oraz komparatystyczne spojrzenia na art. 446 i art. 448 k.c. może okazać się pomocne przy próbie oznaczenia współczesnego, ustawowego narzędzia do realizacji roszczeń wysuwanych przez pokrzywdzonych. Prowadzone deliberacje koncentrują się w głównej mierze na porównaniu rozwiązań przedmiotowego problemu na tle prawodawstw europejskich oraz osadzeniu rodzimej regulacji w historyczno-dogmatycznym kontekście. Obnażenie luki normatywnej w polskim systemie odpowiedzialności deliktowej (w nawiązaniu do ochrony dóbr osobistych) w naturalny sposób skłania do refleksji nad pochodzeniem aktualnie stosowanych, opcjonalnych rozwiązań w praktyce prawniczej**.

* Mgr Karol Tokarz, aplikant aplikacji sędziowskiej w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury – XII rocznik; ORCID: 0000-0003-3195-2082.

** Nowelizacją wprowadzoną przez art. 1 ustawy z dnia 24.06.2021r. (Dz.U. 2021 poz. 1509) zmieniającą ustawę Kodeks cywilny z dnia 19.09.2021r. dodano art. 446² k.c. zgodnie z którym w razie ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, skutkującego niemożnością nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej, sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny poszkodowanego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Niniejszy tekst został opracowany w oparciu o stan prawny obowiązujący do dnia 18.09.2021r.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność deliktowa, zadośćuczynienie, dobra osobiste, ciężki uszczerbek na zdrowiu, osoby bliskie, więzi rodzinne

WPROWADZENIE

Ile warte jest ludzkie życie? Doprawdy egzystencjalne pytanie; *prima facie* wydaje się zbyt abstrakcyjne, by mogło odnaleźć się na gruncie nauk prawnych. A jednak, każdego dnia w salach sądowych dotykamy prywatnych tragedii ludzi, którzy szukają sprawiedliwej kompensacji krzywdy doznanej w wyniku śmierci czy utraty zdrowia swoich bliskich, będącej wynikiem przekroczenia przez sprawców cienkiej granicy prawa deliktowego. Zestawienie istniejących rozwiązań normatywnych, osadzenie ich w holistycznym ujęciu systematyki prawa odszkodowań opierając się przy tym o konkretne artykuły Kodeksu cywilnego, orzecznictwo oraz literaturę przedmiotu uważam za kluczowe we wskazaniu adekwatnej drogi dochodzenia roszczeń powstałych w wyniku deliktu skierowanego bezpośrednio w dobra poszkodowanego a skutkującego naruszeniem samoistnych praw podmiotowych pokrzywdzonych osób bliskich.

Niniejsze opracowanie, przez wzgląd na swoją formę, traktuje wyłącznie o fragmencie przedstawionej problematyki, mianowicie o kształtowaniu się obecnych rozwiązań normatywnych, ich aksjologii oraz komparatystyce. Zarysowanie tła analizowanych zagadnień przez osadzenie ich w ramach czasowych i rozwoju historycznym, stanowić będzie punkt wyjścia dla przyszłych rozważań doktrynalnych. Oczywiście ograniczenia kwantytatywne treści artykułu naukowego stanowią z jednej strony, wymóg pochylenia się nad pojedynczym, konkretnym aspektem rozważanej materii, a z drugiej strony, jawią się jako możliwość dogłębnej analizy w obrębie szczegółowo zakreślonym przez tytuł opracowania. To właśnie rys historyczny zaistniałego problemu i proponowanych rozwiązań powinien zawsze stanowić forpocztę szerszych refleksji.

Obecnie zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie ma miejsce głęboki podział dotyczący możliwości indemnizacji krzywdy poniesionej bezpośrednio przez osoby bliskie poszkodowanego. Abstrahując od rodzaju dóbr podmiotowych, które w powyższych sytuacjach są naruszane, oraz od dokładnych przesłanek dochodzenia podnoszonych roszczeń należy pochylić się w pierwszej kolejności nad zagadnieniami absolutnie fundamentalnymi: genezą omawianego konfliktu racji, kształtowaniem się norm prawnych, których aktualne stosowanie w podnoszonym aspekcie rodzi wiele wątpliwości, oraz systematycznym przeglądem rozwiązań powstałych w odniesieniu do innych prawodawstw europejskich.

1. SPOSOBY REGULACJI ODPOWIEDZIALNOŚCI ODSZKODOWAWCZEJ W RAZIE ŚMIERCI ORAZ USZCZERBKU NA ZDROWIU OSOBY BLISKIEJ NA KANWIE PRAWODAWSTW WYBRANYCH PAŃSTW EUROPEJSKICH

W kontekście omawianej problematyki, na szczególną uwagę zasługują unormowania niemieckie i francuskie. W tych dwóch państwach kwestie roszczeń odszkodowawczych prezentują się zupełnie odmiennie, dlatego ten zauważalny kontrast uwypukli zarówno zalety, jak i wady poszczególnych rozwiązań. Trzeba przypomnieć, że to właśnie, w głównej mierze, ustawodawstwa tych państw zostały przejęte przez prawo porozbiorowej Rzeczypospolitej.

Jedną z głównych koncepcji niemieckiego modelu kompensacji szkód niemajątkowych oparta została na twierdzeniu, że szkody tego rodzaju mogą być wynagradzane wyłącznie w wypadku, gdy ustawa tak stanowi¹. Norma ta wynikała wprost z § 253 BGB². Do 2002 r. obowiązywał § 847 BGB, uprawniający do zadośćuczynienia wyłącznie osobę, która doznała uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia. Przepis ten jednoznacznie wskazywał na mocno osobisty charakter takiego roszczenia, gdyż przysługiwało ono jedynie bezpośrednio poszkodowanemu. Natomiast od 2002 r.³ treść § 847 BGB przeniesiona została do przepisów części ogólnej, dokładnie jako ust. 2 § 253 BGB i aktualnie wyznacza generalne podstawy dochodzenia zadośćuczynienia⁴. Nie oznacza to jednak większego przełomu, bowiem nadal została utrzymana reguła, że kompensacja przysługuje wyłącznie w razie naruszenia określonych dóbr prawnych. Taki stan rzeczy wynika z faktu, że w Niemczech zadośćuczynienie nie jest powiązane z celem represyjnym i samo zdarzenie kauzalne powodujące śmierć nie stanowi wystarczającej podstawy dochodzenia odszkodowania⁵.

Niemieckie regulacje przez bardzo długi czas nie przewidywały kompensacji szkód o charakterze niemajątkowym na rzecz osób bliskich dotkniętego deliktem. Co więcej, zadośćuczynienie w takim przypadku nie było przyznawane nawet jeśli poszkodowany poniósł śmierć. Dopiero w orzecznictwie ostatnich lat (pod

¹ Przepisem o takim charakterze był np. § 1300 BGB, który przewidywał możliwość przyznania zadośćuczynienia narzeczonemu nieponoszącemu winy za zerwanie zaręczyn (derogowany w 1998 r.).

² *Bürgerliches Gesetzbuch* – ogólnoniemiecki kodeks cywilny (<https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> (dostęp: 30.04.2021)).

³ *Gesetz zur Modernisierung des Schuldrechts vom 26 November 2001.*

⁴ M. Wałachowska, *Wynagrodzenie szkód deliktowych doznanych przez pośrednio poszkodowanych*, Warszawa 2014, s. 36.

⁵ E. Bagińska, *Modele regulacji zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej w wybranych krajach europejskich* [w:] *Zadośćuczynienie po nowelizacji art. 446 k.c. na tle doświadczeń europejskich*, Z. Strus, K. Ortyński, J. Pokrzywniak (red.), Warszawa 2010, s. 51.

naciskiem wielu krytycznych głosów w niemieckiej literaturze⁶) poddano ocenie ten problem, przez co sądy zaczęły traktować bliskich zmarłego jako bezpośrednio poszkodowanych, przyznając im tym samym prawo do zadośćuczynienia⁷. Zwieńczeniem tego procesu było wprowadzenie w 2017 r.⁸ § 844 ust. 3 BGB umożliwiającego dochodzenie przedmiotowego roszczenia, znajdującego oparcie już wprost w ustawie.

Zupełnie przeciwny system kompensacji szkód niemajątkowych wykształcił się w strukturze prawa francuskiego. Francuski kodeks cywilny nie wymaga każdorazowego wprowadzania ściśle określonej normy wskazującej na możliwość restytucji krzywdy moralnej, ujmowanej terminem *dommage moral*. Już na początku XIX w. we Francji wykształciła się swoista klauzula generalna, cechująca się otwartą formułą deliktu⁹. Uprawnia ona do wynagrodzenia pokrzywdzonemu wszelkiej wyrządzonej szkody przez winnego. Aktualnie norma ta znajduje swoje odzwierciedlenie w art. 1240 CC¹⁰. Piśmiennictwo i orzecznictwo francuskie nie zawężyło znaczenia szkody wyłącznie do jej materialnego aspektu¹¹. Zadośćuczynienie pieniężne przyznawane było również osobom bliskim ubiegającym się o kompensację bólu i krzywdy spowodowanych śmiercią poszkodowanego. Liberalizacja uprawnień do indemnizacji stanowi, wspomniany już, szczególnie kontrast do uregulowań niemieckich. Głównym wymogiem dochodzenia kompensacji doznanej szkody był jej osobisty charakter. Pozwalało to rozgranaczyć roszczenia spadkobierców zmarłego, który doznał uszczerbku – od roszczeń jego bliskich, którzy ponieśli własną krzywdę moralną. Natomiast krąg podmiotów uprawnionych do ubiegania się o odszkodowanie był każdorazowo oznaczany przez sąd na podstawie wszystkich okoliczności faktycznych¹².

Włoskie regulacje z zakresu prawa cywilnego, podobnie zresztą jak francuskie, zawierają ogólną normę wyrażoną w art. 2059 *Codice Civile*¹³, która jest podstawą prawną roszczeń o zadośćuczynienie. Jednym z poważnych ograniczeń tej szerokiej regulacji jest wymóg, aby uszczerbek, którego zadośćuczynienia się domaga,

⁶ Por. m.in. N.G. Foster, S. Sule, *German legal system and law*, Oxford-New York 2002, s. 435; P. Kuhn, *Angehörigenschmerzensgeld – eine Schadensposition auch in Deutschland?* „Straßenverkehrsrecht” 2012, z. 8, s. 288.

⁷ M. Wałachowska, *Wynagrodzenie...*, s. 36.

⁸ *Gesetz zur Einführung eines Anspruchs auf Hinterbliebenengeld von 17 Juli 2017*.

⁹ M. Wałachowska, *Wynagrodzenie...*, s. 45.

¹⁰ *Code civil* – francuski kodeks cywilny, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20200313> (dostęp: 30.04.2021).

¹¹ Wyrok Izb Połączonych Sądu Kasacyjnego z 15.06.1883 r., Sirey 1883, cz. 1, s. 458.

¹² *Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another (PEL Liab. Dam.)*, Ch. von Bar (red.), Munich 2009, s. 396.

¹³ *Codice Civile* – włoski kodeks cywilny, <https://www.codice-civile-online.it> (dostęp: 30.04.2021).

powstał w wyniku czynu zabronionego przez ustawę karną, lecz orzecznictwo stara się liberalnie interpretować i tę przesłankę¹⁴. Sądy włoskie wymagają udowodnienia występowania bliskich więzi pomiędzy osobą trzecią a poszkodowanym. W wypadku, gdy osobą trzecią jest członek rodziny czy też partner obowiązuje domniemanie istnienia więzi uzasadniających kompensację.

Kształt regulacji austriackich w swoich głównych założeniach nie różnił się zbyt znacznie od tych powstałych w Niemczech. Początkowo dość ogólne przepisy ABGB¹⁵ odnoszące się do odpowiedzialności deliktowej¹⁶, pod wpływem interpretacji i polemiki z rozwiązaniami niemieckimi czynionymi przez orzecznictwo austriackie, zostały zawężone przez wdrożenie ograniczeń przyznawania zadośćuczynienia wyłącznie w ściśle określonych warunkach. Dlatego też w przypadku, gdy osoba trzecia ubiega się o kompensację swojego uszczerbku niemajątkowego, musi pozostawać w ścisłym związku emocjonalnym z poszkodowanym, być świadkiem zdarzenia kauzalnego (np. wypadku samochodowego) i doznać przy tym wstrząsu psychicznego stwierdzalnego klinicznie¹⁷. Są to przesłanki znajdujące odzwierciedlenie w literaturze przedmiotu, określane zbiorczo jako *nervous shock cases*¹⁸. Orzecznictwo austriackie wywodzi możliwość kompensacji krzywd moralnych wywołanych ciężkim uszczerbkiem zdrowia osoby bliskiej z tego faktu, że powzięcie samej wiadomości o krytycznym stanie zdrowia członka rodziny, doznanych przez niego obrażeń czy kalectwie oznaczającym dożywność nad nim opiekę może mieć takie samo znaczenie jak informacja o śmierci bliskiej osoby. Interesującym jest, że roszczenie takie nie wygasa nawet w przypadku dojścia do pełni zdrowia przez poszkodowanego.

Na szczególną aprobatę zasługuje rozwiązanie znajdujące się w słoweńskim systemie prawnym¹⁹, który, w omawianym zakresie, powinien stanowić inspirację i przykład dla innych państw, w tym Polski. Słoweński kodeks zobowiązań²⁰ sytuuje art. 201 ust. 3 jako podstawę roszczenia o zadośćuczynienie osobom bliskim

¹⁴ F.D. Busnelli, G. Comandé, *Non-pecuniary loss under Italian Law*, [w:] *Damages for non-pecuniary loss in a comparative perspective*, W.V.H. Rogers (red.), Wien-New York 2001, s. 135.

¹⁵ *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* – austriacki kodeks cywilny, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622> (dostęp: 30.04.2021).

¹⁶ Zob. § 1323, § 1324 i § 1329 ABGB, w których to przepisach przewidziano zasady pełnego zadośćuczynienia za szkody niemajątkowe.

¹⁷ E. Kerner, H. Koziol, *Non-pecuniary loss under Austrian law*, [w:] *Damages for non-pecuniary loss in a comparative perspective*, W.V.H. Rogers (red.), Wien-New York 2001, s. 5-6 i cyt. tam orzeczenia.

¹⁸ E. Bagińska, *Modele...*, s. 50.

¹⁹ Por. M. Wałachowska, *Wynagrodzenie...*, s. 398-399.

²⁰ Obligacyjny zakonik – słoweński kodeks zobowiązań (<http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1263>) (dostęp: 30.04.2021).

poszkodowanego dotkniętego kalectwem w wyniku deliktu²¹. Legislatura w sposób holistyczny uregulowała dokładne przesłanki i krąg osób legitymowanych do wystąpienia z powództwem. Wyczerpujący zakres przedmiotowy i podmiotowy zastosowania wskazanej regulacji wyklucza jakiegokolwiek nieściśłości interpretacyjne. Tak zdecydowane stanowisko ustawodawcy, w konfrontacji z antypodycznymi realiami życia, pozwala zapewnić gwarancje stałości systemu odszkodowań.

Należy mieć świadomość, że prezentowane zestawienie dotyczące zagadnienia zadośćuczynienia obowiązującego w systemach prawnych różnych państw funkcjonuje w określonej dziedzinie środków i instytucji utrzymujących poziom odpowiedzialności cywilnej w zakresie oczekiwanym przez daną kulturę prawną i społeczną²². Z jednej strony uniemożliwia to bezpośrednie transponowanie wymienionych rozwiązań wprost do porządku prawa polskiego, ale też nie ma podstaw, by obce ustawodawstwa stanowiły *per se* podstawę polskich uregulowań. Całościowa analiza wykazuje jednak, że zadośćuczynienie za śmierć osoby bliskiej poszkodowanego jest obowiązującą normą w państwach europejskich. Co więcej, zauważa się coraz szersze interpretacje (czy jak w przypadku Słowenii ustawową regulację) umożliwiające dochodzenie indemnizacji przez osoby trzecie nie tylko w wypadku śmierci, ale też rozstroju zdrowia dotkniętego deliktem. Polski ustawodawca powinien przychylnie spoglądać na sąsiednie systemy prawne, gdyż wdrożenie dobrze już sprawdzonych regulacji może przyczynić się do doskonalenia rodzimych rozwiązań.

W dobie postępującej integracji europejskiej należy wspomnieć o regulacjach na szczeblu międzynarodowym, odnoszących się do prawa odszkodowań. Mowa tu nie tylko o normach wdrażanych przez struktury Unii Europejskiej, lecz również o propozycjach wysuwanych przez inne organizacje międzypaństwowe o autonomicznym charakterze. Dopuszczenie przyznawania zadośćuczynienia osobom bliskim poważnie poszkodowanego w wyniku czynu niedozwolonego uznać należy za zgodne z europejskim standardem. Powszechnie podzielane jest w tej kwestii stanowisko, że powinno się intensyfikować ochronę również psychicznej integralności człowieka.

Warto więc spojrzeć na ogólnoeuropejskie unormowania, które, mimo że nie posiadają waloru prawnego a wyłącznie przymiot *soft law*, to jako teoretyczne prawo modelowe wyznaczają pożądane perspektywy przyszłych regulacji. W tym kontekście zauważyć trzeba dwie główne normy: cz. VI art. 2:201 ust. 1 *Draft*

²¹ Zob. I. Strnad, R. Lampe, *Republic of Slovenia*, [w:] *European tort law 2002*, H. Kozioł, B.C. Steininger (red.), Wien-New York 2003, s. 370.

²² E. Bagińska, *Modele...*, s. 53.

*Common Frame of Reference*²³ oraz art. 10:301(1) *Principles of European Tort Law*²⁴, które jednoznacznie przyznają możliwość wypłaty zadośćuczynienia dla bliskich poszkodowanego nie tylko w przypadku jego śmierci, ale również doznania przez niego ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (w DCFR pojawiają się takie określenia jak *personal injury or death*, natomiast PETL stanowi o *fatal or very serious non-fatal injury*). W zasadach zawartych w PETL zauważa się pewną prawidłowość polegającą na tym, że ochrona danych dóbr powinna być tym mocniejsza, im większa jest wartość, którą reprezentują²⁵. Oznacza to wymóg bezpośredniego spojrzenia na aktualne, społecznie cenione interesy podmiotowe, które postrzegane są jako kodujące w sobie indywidualną doniosłość dla jednostki. Nie zawsze będzie się to równało z ogólnie pojmowaną wartością, czerpiącą swą protekcję wyłącznie ze źródła jej aksjologii.

Choć podobne tendencje utrzymywane są przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, prawo UE w żadnym zakresie nie przewiduje obligatoryjnej transpozycji tożsamy przepisów do porządków prawnych państw członkowskich. Jest to pewna swoboda decyzyjna pozostawiona poszczególnym krajom, lecz w niedalekiej przyszłości instytucje UE mogą przestać polegać na samodyscyplinie czy świadomości członków wspólnoty i twardym prawem doprowadzić do harmonizacji omawianej kwestii.

2. ROZWÓJ POLSKICH UNORMOWAŃ – KODEKS ZOBOWIĄZAŃ

I KODEKS CYWILNY

II Rzeczpospolita, na którą składały się nie tylko różnorodne i różnokulturowe społeczeństwo, ale też systemy prawne znajdujące swoje korzenie w unormowaniach państw zaborczych, zaczęła tworzyć własne regulacje prawne, między innymi w celu podkreślenia swojej autonomicznej pozycji na arenie międzynarodowej.

W tym okresie ustawodawca musiał wzorować się na systemach prawnych funkcjonujących w Europie Zachodniej. Tak też było z prawem cywilnym²⁶. Kodeks zobowiązań²⁷ w zakresie prawa odszkodowawczego opierał się na rozwiązaniach

²³ Projekt wspólnego systemu odniesienia (https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf (dostęp: 30.04.2021)).

²⁴ Zasady europejskiego prawa czynów niedozwolonych (<http://www.egtl.org/PETLPolish.html> (dostęp: 30.04.2021)).

²⁵ Analogicznie E. Bagińska, *Modele...*, s. 59.

²⁶ Zob. R. Longchamps de Bérier, *Uzasadnienie projektu Kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu. Art. 1-167*, Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja prawa o zobowiązaniach, nr 4, Warszawa 1934, s. 246.

²⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz. U. z 1933 r. Nr 82, poz. 598).

niemieckich²⁸. Oznacza to, że dopuszczał on, na co wskazuje wprost art. 157 § 3 k.z., przyznanie zadośćuczynienia za krzywdę moralną wyłącznie, gdy było to wyraźnie wskazane w ustawie. W każdym innym przypadku dopuszczano żądanie odszkodowania jedynie za straty materialne²⁹.

Kodeks zobowiązań przewidywał wyraźne rozgraniczenie na odszkodowanie należne za poniesione straty materialne oraz na zadośćuczynienie za krzywdę moralną – dla osób bliskich w wypadku śmierci poszkodowanego. Do pierwszej kategorii należy zaliczyć art. 162 § 2 i 3 k.z. przyznający prawo do otrzymania odszkodowania w postaci renty dla bliskich zmarłego, którego śmierć spowodowała pogorszenie się sytuacji materialnej osób będących na jego utrzymaniu. Jednak dla dalszych rozważań niniejszego opracowania kardynalne znaczenie ma druga kategoria oznaczona jako zadośćuczynienie za krzywdę moralną. Kluczowym w tym układzie jest art. 166 k.z., który uprawniał najbliższych członków rodziny do indemnizacji szkody powstałej na skutek krzywdy moralnej, wywołanej śmiercią poszkodowanego. Śmierć osoby bliskiej nie była przy tym wystarczająca³⁰ (lecz konieczna) do uznania roszczenia za zasadne. W świetle orzecznictwa³¹ należało wykazać krzywdę powstałą wskutek tejże śmierci, cechującą się smutkiem, żalem, osamotnieniem to znaczy zerwaniem więzi bliskości niosącym negatywne konsekwencje psychiczne. Choć relacja ta nie została nazwana dobrem osobistym, to stwierdzenie „obraza uczuć uprawnionego przywiązania rodziców do dziecka” pojawiająca się w orzecznictwie³² wydaje się tylko eufemizmem. Do takiej samej konkluzji doszedł Sąd Najwyższy, który jako przyczynę przyznania zadośćuczynienia w oparciu o art. 166 k.z. wskazał wprost wymóg doprowadzenia do zerwania więzi rodzinnych³³.

Po II wojnie światowej, gdy Polska pozostawała pod wpływem komunizmu, będąc częścią bloku wschodniego, zarówno judykatura, jak i pośrednio doktryna zostały zdominowane przez poglądy ideologii socjalistycznej³⁴. W zakresie możliwości przyznania zadośćuczynienia osobom bliskim zmarłego był to znaczny krok w tył. Takie roszczenie zostało praktycznie wyłączone ze względu na sprzeczność

²⁸ Zob. Podkomisja Prawa o Zobowiązaniach, *Uzasadnienie projektu Kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1934, z. 4, s. 230.

²⁹ Podkomisja Prawa o Zobowiązaniach, *Uzasadnienie...*, s. 230.

³⁰ J. Namitkiewicz, *Kodeks zobowiązań. Komentarz dla praktyki*, t. 1, *Część ogólna*, opracowany przy współudziale A. Samolińskiego, Łódź 1949, s. 282-283.

³¹ Orzeczenie SN z 16.08.1938 r., II C 262/38, PS 1938, nr 12, poz. 726.

³² Orzeczenie SN z 24.11.1937 r., II C 2096/37, Zb.Orz. 1938, nr 10, poz. 432.

³³ Uchwała SN z 27.03.2018 r., III CZP 69/17, OSNC 2018, nr 4, poz. 104.

³⁴ Dotyczyło to wszystkich państw satelickich ówczesnego ZSRR.

z ówczesnie postrzeganą moralnością i zasadami współżycia społecznego³⁵. Akcjologia prawa socjalistycznego sprzeciwiała się bowiem wypłacie świadczeń pieniężnych jednostkom za jakiegokolwiek krzywdy moralne. Miało to swoje źródło w porządku społeczno-gospodarczym i ustroju Polski Ludowej, gdzie władze za wszelką cenę starały się ograniczyć status materialny jednostek, który dzięki wypłatom zadośćuczynień mógł prowadzić do zwiększenia wydatków użytkowych i polepszenia stopy życiowej obywateli. Taka implikacja wynika w sposób klarowny z faktu, że tego rodzaju kompensaty wypłacane były, bez żadnych zastrzeżeń, na wskazane cele społeczne.

Kodeks cywilny, który w znacznej części został oparty o regulacje zawarte w Kodeksie zobowiązań, przewidywał roszczenia o zadośćuczynienie wyłącznie w ściśle określonych przypadkach. Bezpośrednio poszkodowany mógł dochodzić swoich praw odszkodowawczych na podstawie art. 445 i art. 448 k.c. Ważniejszym z punktu widzenia prowadzonych refleksji jest drugi przepis, ponieważ dotyczył on dóbr osobistych. Przełomowym momentem w tej kwestii był 23 sierpnia 1996 r., kiedy znowelizowano Kodeks cywilny³⁶ modyfikując brzmienie art. 448 i dodając zdanie trzecie do art. 24. Właśnie od chwili tej zmiany poszkodowany mógł ubiegać się o zadośćuczynienie na swoją rzecz (a nie jak to miało wcześniej miejsce wyłącznie na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża³⁷), za naruszenie cudzym, bezprawnym działaniem dóbr osobistych niezależnie od okoliczności, w jakich do tego doszło.

Ochronę osób bliskich dotkniętego deliktem przewidywał art. 446 k.c., gdzie roszczenia z tego przepisu, w początkowym brzmieniu nowo uchwalonego Kodeksu cywilnego, dotyczyły naprawienia wyłącznie sytuacji materialnej osób trzecich.

Dopiero kolejna nowelizacja z 30.05.2008 r.³⁸ uzupełniła art. 446 k.c. o § 4 normujący możliwość wynagradzania uszczerbków niemajątkowych osób bliskich w razie śmierci poszkodowanego. Już wtedy, w uzasadnieniu projektu zmiany art. 446 k.c.³⁹, dostrzeżono jak ważną rolę odgrywają więzi rodzinne i jakie konsekwencje dla psychiki ludzkiej niesie ich zerwanie. W takim kontekście należy uznać § 4 za deklarację legislatywy, by rozszerzyć możliwość kompensacji szkód niemajątkowych.

³⁵ Tak orzeczenie składu 7 sędziów SN z 15.12.1951 r., I C 15/51, OSNCK 1953, nr 1, poz. 3.

³⁶ Dz. U. Nr 114, poz. 542.

³⁷ Art. 448 k.c. w pierwotnym brzmieniu stanowił: „W razie umyślnego naruszenia dóbr osobistych poszkodowany może żądać, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków wyrządzonej szkody, ażeby sprawca uiścił odpowiednią sumę pieniężną na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża”.

³⁸ Dz. U. Nr 116, poz. 731.

³⁹ Sejm VI kadencji, druk sejmowy nr 81, s. 12 i 13.

Takie stanowcze wypowiedzenie się przez ustawodawcę w przedmiotowej kwestii było odpowiedzią na coraz liczniejsze głosy w doktrynie⁴⁰ wskazujące na potrzebę restytucji normy znanej z art. 166 k.z. Presja na legislaturze ciążyła również ze strony judykatury, bowiem orzecznictwo sądów powszechnych w tym i Sądu Najwyższego było coraz bardziej rozbieżne w kwestii przyznawania zadośćuczynień czy też świadczeń odszkodowawczych na rzecz osób bliskich poszkodowanego⁴¹. Podobnie ze strony społeczeństwa dało się słyszeć głośne postulaty odnoszące się do potrzeby prawnego uregulowania możliwości kompensacji uszczerbków niemających w postaci bólu i cierpienia po stracie osoby bliskiej⁴².

Wartym zauważenia jest fakt, że art. 446 k.c. w całym zakresie stosowania odnosi się do odpowiedzialności deliktowej. Tylko w wyjątkowych sytuacjach zachodzi zbieg roszczeń z rygorem kontraktowym⁴³.

3. PRAKTYKA TEMPORALNA A OBECNE ROZWIĄZANIA

Spojrzenie na możliwość dochodzenia zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu śmierci członka rodziny w okresie, gdy jeszcze art. 446 § 4 k.c. nie funkcjonował, pozwoli w dalszej perspektywie na odszukanie analogii i rozwiązań pomocnych w wypełnieniu aktualnej luki prawnej uwypuklającej problem ubiegania się o zadośćuczynienie przez bliskich osoby, która doznała ciężkiego rozstroju zdrowia.

W praktyce orzeczniczej ukształtowały się dwa modelowe sposoby funkcjonujące w okresie do nowelizacji Kodeksu cywilnego z 2008 r. Gdy nie istniał przepis umożliwiający przyznanie zadośćuczynienia dla osoby bliskiej w razie śmierci poszkodowanego, sądy szukając wyjścia z tak trudnej sytuacji albo stosowały art. 446 § 3 k.c., powołując się na jego mieszany charakter, albo opierały swoje rozstrzygnięcia na art. 448 w zw. z art. 24 k.c., szukając sprawiedliwości naprawczej w konstrukcji dóbr osobistych (co z punktu widzenia dalszego wywodu jest zagadnieniem kluczowym).

W art. 446 § 3 k.c. zawarta została swoista klauzula generalna, a jest nią fraza „znaczne pogorszenie sytuacji życiowej”. Takie sformułowanie przepisu dało

⁴⁰ A. Cisek, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, (red.) E. Gniewek, Warszawa 2011, s. 819.

⁴¹ Aktualnie uważa się, że dodanie § 4 do art. 446 k.c. było właśnie staraniem o usankcjonowanie praktyki orzeczniczej – tak K. Kryła, *Zadośćuczynienie pieniężne dla najbliższych członków rodziny zmarłego – uwagi na tle art. 446 § 4 k.c.*, PS 2013/2, s. 72.; inaczej zob. M. Wałachowska, *Wynagrodzenie...*, s. 279.

⁴² B. Janiszewska, *Refleksje na temat wprowadzenia art. 446 § 4 k.c.*, [w:] *Oblicza prawa cywilnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Bleszyńskiemu*, (red.) K. Szczepanowska-Kozłowska, Warszawa 2013, s. 194.

⁴³ Np. sprzedaż wadliwego samochodu, czego następstwem były wypadek w ruchu lądowym i szkoda na podmiocie indywidualnym.

asumpt do zwiększania zakresu znaczeniowego i przedmiotowego roszczenia wynikającego z tego artykułu, pozwalając tym samym na zasądzenie odszkodowania za uszczerbki niematerialne. Dlatego norma wyprowadzana z tej regulacji posiada przymiot mieszanej⁴⁴, którą w praktyce zintegrowano z elementami zadośćuczynienia. Fakt ten wynika ze stwierdzenia, że kompensacji podlega „sytuacja życiowa”, a więc mowa nie tylko o sferze majątkowej⁴⁵. W taki sposób zaczęto opierać o art. 446 § 3 k.c. typowe roszczenia o zadośćuczynienie, gdzie ujmą niemajątkową było np. uczucie osamotnienia czy też osłabienie energii życiowej z powodu śmierci osoby bliskiej⁴⁶.

Po wprowadzeniu § 4 do art. 446 k.c. to właśnie ten przepis zaczął stanowić podstawę kompensacji krzywdy moralnej, wyłączając potrzebę dotychczasowej nadinterpretacji poprzedniego paragrafu tego artykułu. Stąd też aktualnie uważa się, że § 3 tego artykułu ma służyć dochodzeniu roszczeń o charakterze *stricte* majątkowym⁴⁷, co przy możliwości ubiegania się o rentę, czyni ten przepis *superfluum* ustawowym⁴⁸.

Wartym zauważenia problemem, pojawiającym się przy stosowaniu omawianych artykułów, jest niebezpieczeństwo podwójnej kompensacji uszczerbków niemajątkowych. Istnieją bowiem sprawy zakończone prawomocnym wyrokiem oparte właśnie o art. 446 § 3 k.c., w których sąd, wyrokując i zasądzając wysokość odszkodowania uwzględniał wspomniany mieszany charakter tegoż przepisu, podwyższając przy tym kwotę otrzymaną przez powoda o uszczerbek moralny powodujący znaczne pogorszenie się jego sytuacji życiowej. O ile przedstawiony schemat działania i rozumowania był prawidłowy, co wcześniej zostało ustalone, to problem pojawia się w momencie, gdy wraz z rozwojem orzecznictwa zaczęto składać nowe powództwa dotyczące tych samych zdarzeń deliktowych, lecz tym razem opieranych o konstrukcje z art. 448 w zw. z art. 24 k.c. Z formalnego punktu widzenia są to przecież dwa różne powództwa, których przesłanki są całkiem odmienne, co jednoznacznie wskazuje na brak tożsamości między nimi. Z drugiej jednak strony pojawiły się *notabene* słuszne uwagi w doktrynie⁴⁹, że kolejne

⁴⁴ Z. Masłowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom 2. Księga trzecia – zobowiązania*, J. Ignatowicz (red.), Warszawa 1972, s. 1119; M. Kaliński, *Ograniczenie indemnizacji do podmiotów bezpośrednio poszkodowanych – w związku z nowelizacją art. 446 Kodeksu cywilnego*, PS 2014, nr 3, s. 15; odmiennie zob. J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s. 17-18.

⁴⁵ S. Garlicki, *Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki*, Warszawa 1971, s. 472-473.

⁴⁶ Tak wyroki SN z: 30.11.1977 r., IV CR 448/77; 28.10.2003 r., I CK 185/02; 24.10.2007 r., IV CSK 192/07.

⁴⁷ Wyrok SA w Białymstoku z 7.03.2012 r., I ACa 774/11, OSAB 2012, nr 1, s. 10.

⁴⁸ W moim odczuciu sam fakt, że w oparciu o art. 446 § 3 k.c. przyznawane jest jednorazowe świadczenie, w konfrontacji z możliwością kapitalizacji renty prezentowana różnica zupełnie się zaciera.

⁴⁹ M. Wałachowska, *Wynagrodzenie...*, s. 323.

powództwo o wynagrodzenie, w rzeczywistości tej samej szkody, powinno zostać odrzucone ze względu na zasadę *ne bis in idem*. Z pomyślnością dla stałości i pewności prawa okazało się, że sądy, korzystając ze swojej autonomii przy wyrokowaniu, wprawdzie uwzględniają takie roszczenia, lecz w odpowiednim stopniu je miarkują⁵⁰, by końcowo zasądzona kwota równoważyła się i prowadziła do kompensacji, a nie wzbogacenia powoda.

W konfiguracji art. 448 w zw. z art. 24 k.c. najważniejszym jest wykazanie istnienia określonego dobra osobistego, którego naruszenie stanowi śmierć osoby bliskiej, a dokładnie spowodowanie tej śmierci w wyniku deliktu. Powództwa przed wprowadzeniem art. 446 § 4 k.c. opierano właśnie o naruszenie uczucia przywiązania, prawa do życia rodzinnego itp., których przyczyną była śmierć poszkodowanego. Dlatego też należy uznać, że dodanie § 4 do art. 446 k.c. jest potwierdzeniem możliwości kompensacji krzywdy moralnej spowodowanej śmiercią osoby bliskiej⁵¹. Co więcej, Sąd Najwyższy, określając relacje między art. 446 § 4 a art. 448 k.c., uznał, że skoro na mocy nowelizacji Kodeksu cywilnego wprowadzającej art. 446 § 4 k.c. do porządku prawnego nie został uchylony art. 448 k.c., to należy przyjąć, że jeśli czyn niedozwolony został popełniony po 3.08.2008 r., najbliżsi członkowie rodziny osoby zmarłej mogą dochodzić zadośćuczynienia, zarówno w oparciu o pierwszy, jak i drugi z analizowanych przepisów⁵².

Prezentowana konstrukcja nie ma wyłącznie historycznego znaczenia, bowiem silnie oddziałuje na współczesne procesy sądowe. Podczas nowelizacji w 2008 r., dodając art. 446 § 4 k.c. ustawodawca nie przewidział żadnych przepisów wprowadzających w tym zakresie, co spowodowało znaczne komplikacje dochodzenia swoich praw przez poszkodowanych przed nowelizacją. Z zasady ogólnej intertemporalnego prawa cywilnego wynika wprost, że do stosunków prawnych powstałych przed wejściem w życie ustawy nowej stosuje się ustawę dawną. Umiejscawia to art. 446 § 4 k.c. jako przepis o oddziaływaniu wyłącznie *pro futuro*⁵³.

W związku z powyższym zaczęto podnosić, że zmiana ta w sposób niesprawiedliwy różnicuje jednostki tylko z tego względu, że śmierć osoby bliskiej i zdarzenie ją wywołujące miały miejsce przed modyfikacją stanu prawnego. W takiej sytuacji sądy przyjmują za podstawę roszczenia właśnie art. 448 k.c. w zw. z art. 24 k.c.⁵⁴,

⁵⁰ Zob. wyrok SO w Nowym Sączu z 28.02.2018 r., I C 1199/16.

⁵¹ Por. M. Safjan, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1-449¹⁰*, (red.) K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1750; A. Cisek, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 819; B. Janiszewska, *Refleksje...*, s. 82.

⁵² Zob. uchwała SN z 13.07.2011 r., III CZP 32/11, OSNC 2012, nr 1, poz. 10.

⁵³ Por. postanowienie SN z 27.06.2014 r., III CZP 2/14, OSNC 2014, nr 12, poz. 124.

⁵⁴ Por. K. Osajda, *Zadośćuczynienie za doznanie przez bliskiego uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku*, PIP 2016, z. 1, s. 75.

opierając ten *usus* o silnie ugruntowaną linię orzecniczą Sądu Najwyższego⁵⁵. Sąd ten, jako uprawniony do twórczej interpretacji norm prawnych, zajął stanowisko, że nie należy łączyć wprowadzenia art. 446 § 4 k.c. ze stwierdzeniem, iż w poprzednim stanie prawnym art. 448 k.c. nie stanowił podstawy zadośćuczynienia dla osoby bliskiej. Jednoznacznie wskazał on, że dodanie § 4 do art. 446 k.c. zmieniło wyłącznie sposób realizacji tego uprawnienia, bowiem konkretyzując przesłankę jaką aktualnie jest śmierć osoby bliskiej, przesądził tylko o istnieniu tego roszczenia, co jest niezmiernym ułatwieniem w jego dochodzeniu⁵⁶. Takie stanowisko jest obecnie niepodważalne, ponieważ Sąd Najwyższy odmawia przyjęcia do rozpoznania skarg kasacyjnych objętych omawianą kwestią, motywując swoje postanowienia brakiem istotnego zagadnienia prawnego⁵⁷ (jako wcześniej jednoznacznie rozstrzygniętego).

Ustawodawca mógł za pomocą przepisów intertemporalnych wprowadzić retroaktywną stosowalność art. 446 § 4 k.c. (co nie stoi w sprzeczności z zasadą demokratycznego państwa prawa, bowiem przepis ten nadaje uprawnienia jednostce), ale mimo to tego nie zrobił, zostawiając otwartą furtkę do interpretacji art. 448 k.c. Interpretacji pozwalającej na wyprowadzenie schematu postępowania w tych przypadkach, gdzie czyn niedozwolony nie spowodował śmierci poszkodowanego, lecz inne konsekwencje, w postaci trwałego kalectwa prowadzącego końcowo do podobnych skutków jak śmierć – naruszenia dóbr osobistych bliskich dotkniętego deliktem.

WNIOSKI

Wydaje się, że rozważania na temat granicy życia ludzkiego, w kontekście ciężkiego uszczerbku na zdrowiu i braku kontaktu poszkodowanego z otaczającym go światem rzeczywistym, leżą w gestii nauk medycznych (czy nawet filozoficznych). Niemniej, choć nieoczywista, to zauważalna analogia pomiędzy śmiercią

⁵⁵ Por. wyroki SN z: 10.11.2010 r., II CSK 248/10, OSNC 2011, nr B, poz. 44; 11.05.2011 r., I CSK 621/10, Lex nr 848128; 29.06.2012 r., I CSK 545/11, Lex nr 1228768; 25.05.2011 r., II CSK 537/10, Lex nr 846563; 14.01.2010 r., IV CSK 307/09, OSNC-ZD 2010, nr 3, poz. 91; uchwała SN z 22.10.2010 r., III CZP 76/10, OSNC-ZD 2011, nr B, poz. 42; uchwała SN z 13.07.2011 r., III CZP 32/11, OSNC 2012, nr 1, poz. 10; wyrok SN z 15.03.2012 r., I CSK 314/11, Lex nr 1164718; wyrok SN z 11.07.2012 r., II CSK 677/11, Lex nr 1228438; uchwała SN z 7.11.2012 r., III CZP 67/12, OSNC 2013, nr 4, poz. 45; wyrok SN z 17.04.2013 r., I CSK 485/12, Lex nr 1353046; uchwała SN z 20.12.2012 r., III CZP 93/12, OSNC 2013, nr 7-8, poz. 84.

⁵⁶ Por. wyrok SN z 11.05.2011 r., I CSK 621/10, Lex nr 848128; uchwała SN z 22.10.2010 r., III CZP 76/10, OSNC-ZD 2011, nr B, poz. 42; wyrok SN z 14.01.2010 r., IV CSK 307/09, OSNC-ZD 2010, nr 3, poz. 91; uchwała SN z 13.07.2011 r., III CZP 32/11, OSNC 2012, nr 1, poz. 10.

⁵⁷ Zob. postanowienia SN z 13.12.2013 r., IV CSK 337/11, Lex nr 1102542 i z 22.08.2013 r., IV CSK 200/13, Lex nr 1375462.

a ciężkim i trwałym kalectwem upoważnia aktualnie do stosowania konstrukcji indemnizacji krzywdy opartej o ochronę konkretnych praw podmiotowych. Takie rozwiązanie zdecydowanie zasługuje na aprobatę w obliczu otwartego katalogu dóbr osobistych (art. 23 k.c.), któremu to swoje szerokie spektrum zastosowania zawdzięcza art. 448 k.c.

Zdefiniowanie kluczowego, w podejmowanym aspekcie, przedmiotu ochrony, tj. „więzi rodzinnych” jako dobra osobistego, spoczywa na barkach orzecznictwa i doktryny. Z pewnością, również aktualny stan ustawodawstwa nie jest wystarczający, by wyzbyc się wszystkich komplikacji towarzyszących kwestii indemnizacji krzywdy w prezentowanym ujęciu. W nieodległej przyszłości należy upatrywać reakcji ustawodawcy i wprowadzenia regulacji na wzór § 4 art. 446 k.c. (jej modyfikacji przez rozszerzenie zastosowania już istniejącego w tym przepisie rozwiązania), która nie będzie czynić dyferencji pomiędzy krzywdą osób bliskich bezpośrednio poszkodowanego wywołanej śmiercią a tą spowodowaną jego ciężkim, nieodwracalnym uszczerbkiem na zdrowiu. Taka modyfikacja, zgodna z zasadami prawidłowej legislacji, prowadziła do normatywnego usankcjonowania kompensacji za skutek zdarzenia szkodzącego (brak kontaktu, werbalnego towarzysztwa, interakcji i wchodzenia w relacje z osobą bliską), a nie, jak ma to miejsce obecnie, poprzedzała wyłącznie na enumeratywnym wskazywaniu przyczyny (śmierć) zadośćuczynienia.

W aktualnym stanie prawnym należy korzystać z dostępnych tu i teraz „narzędzi” zawartych w Kodeksie cywilnym. Jednak już od początków funkcjonowania, w obecnym kształcie, przepisu art. 448 k.c. pojawiały się zgodne głosy, że tak sformułowana konstrukcja wywoływać będzie niejednokrotnie nieporozumienia i spory w praktycznym aspekcie stosowania prawa⁵⁸. Tak właśnie się stało, gdyż już na wczesnym etapie istnienia znowelizowanego art. 448 k.c. zauważono, że otwiera on nowe perspektywy majątkowej ochrony dóbr osobistych przy jednoczesnym pozostawieniu znacznego obszaru do rozważań w kontekście poprawnej wykładni tej normy⁵⁹.

Z czasem, coraz bardziej kreatywna ewolucja interpretacji art. 448 k.c. zaczęła dzielić środowisko prawnicze na tych, którzy przychylają się do przedmiotowej indemnizacji oraz na ich oponentów. Spór, wykraczający znacznie poza ramy niniejszego opracowania, stał się o tyle groźny, że każda ze stron jest przekonana o swojej definicji sprawiedliwości, na czym traci wyłącznie osoba pokrzywdzona,

⁵⁸ Por. M. Safjan, *Ochrona majątkowa dóbr osobistych po zmianie przepisów kodeksu cywilnego*, PPH 1997, nr 1, s. 10.

⁵⁹ *Ibidem*.

czego doktryna, a przede wszystkim – dobrze funkcjonujący – system prawa tolerować nie może.

BIBLIOGRAFIA

- Bagińska E., *Modele regulacji zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej w wybranych krajach europejskich* [w:] *Zadośćuczynienie po nowelizacji art. 446 k.c. na tle doświadczeń europejskich*, Z. Strus, K. Ortyński, J. Pokrzywniak (red.), Warszawa 2010.
- Busnelli F.D., Comandé G., *Non-pecuniary loss under Italian Law*, [w:] *Damages for non-pecuniary loss in a comparative perspective*, W.V.H. Rogers (red.), Wien-New York 2001.
- Foster N.G., Sule S., *German legal system and law*, Oxford-New York 2002, s. 435; P. Kuhn, *Angehörigenschmerzensgeld – eine Schadensposition auch in Deutschland?*, „Straßenverkerkersrecht” 2012.
- Garlicki S., *Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki*, Warszawa 1971.
- Janiszewska B., *Refleksje na temat wprowadzenia art. 446 § 4 k.c.*, [w:] *Oblicza prawa cywilnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Bleszyńskiemu*, K. Szczepanowska-Kozłowska (red.), Warszawa 2013.
- Kaliński M., *Ograniczenie indemnizacji do podmiotów bezpośrednio poszkodowanych – w związku z nowelizacją art. 446 Kodeksu cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2014, nr 3.
- Kerner E., Koziol H., *Non-pecuniary loss under Austrian law*, [w:] *Damages for non-pecuniary loss in a comparative perspective*, W.V.H. Rogers (red.), Wien-New York 2001.
- Kodeks cywilny. Komentarz do artykułów 1-449¹⁰. Tom I*, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2011.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, E. Gniewek (red.), Warszawa 2011.
- Kodeks cywilny. Komentarz. Tom 2. Księga trzecia – zobowiązania*, J. Ignatowicz (red.), Warszawa 1972
- Kodeks zobowiązań. Komentarz dla praktyki*, t. 1, Część ogólna, opracowany przy współudziale A. Samolińskiego, Łódź 1949.
- Kryła K., *Zadośćuczynienie pieniężne dla najbliższych członków rodziny zmarłego – uwagi na tle art. 446 § 4 k.c.*, „Przegląd Sądowy” 2013, nr 2.
- Longchamps de Bérier R., *Uzasadnienie projektu Kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu. Art. 1-167*, Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja prawa o zobowiązaniach, nr 4, Warszawa 1934.
- Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another (PEL Liab. Dam.)*, Von Bar Ch. (red.), Munich 2009.
- Osajda K., *Zadośćuczynienie za doznanie przez bliskiego uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku*, „Państwo i Prawo” 2016, z. 1.
- Panowicz-Lipska J., *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975.
- Safjan M., *Ochrona majątkowa dóbr osobistych po zmianie przepisów kodeksu cywilnego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1997, nr 1.
- Strnad I., Lampe R., *Republic of Slovenia*, [w:] *European tort law 2002*, H. Koziol, B.C. Steininger (red.), Wien-New York 2003.
- Wałachowska M., *Wynagrodzenie szkód deliktowych doznanych przez pośrednio poszkodowanych*, Warszawa 2014.

Historical-dogmatic analysis of the norms contained in Article 446 of the Civil Code and Article 448 of the Civil Code as a rudimentary explication of the contemporary way of claiming non-material damage to the relatives of the injured party

SUMMARY

The purpose of this article is to indicate the normative sources that enable the relatives of the victim of a tort to claim compensation for the harm resulting from the violation of their personal goods. The reference to the studies which have been developed so far and which refer to the compensation in question (but in the situation of the death of a close person) will help to find an analogy and indicate possible ways of explaining the problem in the future. The analysis, historical outline and comparative view of Article 446 and Article 448 of the Civil Code may turn out to be helpful in the attempt to determine a contemporary, statutory tool for implementing the claims put forward by the injured parties. The deliberations carried out are mainly focused on comparing solutions of the problem in question against the background of European legislation and setting the domestic regulation in a historical and dogmatic context. Exposing the normative gap in the Polish system of tort liability (in relation to the protection of personal rights) naturally encourages reflection on the origin of currently applied, optional solutions in legal practice.

Key words: tort liability, compensation/damages, personal goods, grievous bodily harm, relatives, family ties